

Teze za razpravo: IZVORI SLOVENSKE USTAVE

Ivan Svetlik

Uvodoma naj pripomnim, da prebiranje teksta za slovensko ustavo daje vtis časovno dokaj oddaljene zgodbe, ki je nastajala v drugačnem času in drugačnih razmerah. Tudi jezik in uporabljeni koncepti bi bili danes drugačni. To pa ne pomeni, da bi se danes odrekel vsem predlaganim rešitvam.

1. Razumevanje prispevkov za slovensko ustavo je po mojem mnenju mogoče ob upoštevanju dveh razvojnih sprememb, ki sta zaznamovali 1980. leta:
 - Šlo je za hitro slabitev samoupravnega socializma, ki je postajal ekonomsko nevzdržen. Na makro ravni ni bilo več mogoče odplačevati dolgov in vzdrževati javnih služb. Podjetja so začela propadati. Naraščala je brezposelnost. Inflacija je izničevala zaslužke in prihranke ter zniževala življenjski standard. Zato je celoten sistem pospešeno izgubljal socialno in politično legitimnost, krepili so se nacionalizmi.
 - Šlo pa je tudi za izjemno odločen prodor ideologije in prakse neoliberalizma (Reaganizma, Thatcherizma), ki se je z oživiljeno vero v nevidno roko trga ponujal kot recept za povečanje ekonomske učinkovitosti, za rešitev krize države blaginje, za izhod iz težav v katere so zabredli komunistični in socialistični sistemi in za novo globalno ureditev sveta. Na gospodarski ravni sta bili glavni gesli deregulacija in deetatizacija, na politični pa politična demokracija s poudarkom na vlogi civilne družbe. Organizacije civilne družbe naj bi v politično sfero posredovale avtentične interese prebivalcev, pri zagotavljanju storitev pa naj bi prevzemale nekatere funkcije države. Volunterski sektor naj bi na primer širil obseg storitev za prebivalstvo na področju socialnega varstva ter tako razbremenil javnega.
2. Ekonomska in socialna kriza konec osemdesetih let nista bili dovolj globoki, da bi prišlo do ostrega reza oziroma radikalne diskontinuitete, tako kot na primer v nekaterih državah bivšega vzhodnega bloka. Občutek, da ne kaže zapraviti nekaterih dosežkov, na primer izvoznega gospodarstva in dobro delujočih javnih služb je navajal k iskanju mehkega in postopnega prehoda nazaj v politično demokracijo in tržno ekonomijo. Če je bilo v tem kaj inovativnega, je bilo predvsem iskanje specifične poti v že poznano in videno. Tudi ponovno branje svojega prispevka za slovensko ustavo me navaja k sklepu, da sem poskušal misliti novo z nekaterimi starimi kategorijami, kot so bile 'družbene dejavnosti', 'izvajalci in uporabniki storitev' in podobne. Pristop postopne transformacije je bil kasneje označen kot gradualizem.
3. Tako imenovana kontinuiteta ali stari obrazci vedenja so se ohranjali tako v političnem življenju kot v gospodarstvu. Primer prvega sta ne glede na politično opcijo kadrovska politika in odnos do medijev. Primer drugega je ohranjanje gospodarske strukture, ki je uspevala predvsem s politikami stroškovnega menedžmenta ter povečevanja prožnosti in intenzivnosti dela. Po mednarodni primerjalni študiji, ki jo je leta 2005 izvedel evropski inštitut za proučevanje kakovosti delovnega okolja EIRO iz Dublina je Slovenija v vrhu evropskih držav po intenzivnosti dela in zelo visoko po njegovi fleksibilnosti. To potrjuje ugotovitve Centra za proučevanje organizacij in človeških virov s Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani, da je gospodarska rast po letu 1993 temeljila predvsem na povečevanju intenzivnosti in fleksibilnosti dela z

negativnimi posledicami za varnost, zdravje in kakovost življenja zaposlenih. Gospodarstvo pa močno zaostaja v tehnološkem prestrukturiranju in globalizaciji, ki naj bi ju spodbujal novi kapitalistični red. Družba in gospodarstvo, ki temeljita na znanju in radikalni inovaciji sta za nas primerjalno glede na druge države danes skoraj enako oddaljena kot 20 let nazaj! To se med drugim kaže v izjemno nizkem deležu izvoza visoko tehnoloških proizvodov, nizkem deležu raziskovalcev v aktivnem prebivalstvu, majhnem številu inovacij in patentov, nizkem deležu prebivalstva z več kot srednjo izobrazbo in podobno.

4. Neoliberalna paradigma v tem času nikoli ni bila zares problematizirana, kvečjemu so jo mladi ekonomisti želeli pred štirimi leti reafirmirati. Njena implementacija je bila kljub temu počasna in nesistematična. To je mogoče pojasniti s samim gradualizmom, pa tudi s kontinuiteto protiuteži, ki jo predstavljajo relativno močni sindikati in odporne institucije države blaginje. V gradivu za slovensko ustavo o socialnih pravicah in ureditvi družbenih dejavnosti sem se zavzemal za pluralno rešitev z vstopanjem zasebnih igralcev v polje zagotavljanja socialnih storitev in socialne varnosti, nikakor pa ne za popolno deregulacijo in privatizacijo. V osemdesetih letih sem se zavzemal za uvajanje oziroma sproščanje delovanja trga delovne sile, vendar ob aktivni politiki zaposlovanja. Na tej podlagi so nastale nekatere rešitve, ki so se zoperstavile uveljavitvi neoliberalnih. Na to sem v luči dogodkov v zadnjih mesecih, ko se vera v urejevalno moč in celo pravičnost nevidne roke trga vse bolj izkazuje za prazno, posebej ponosen.
5. Kljub navedenemu razmeroma eratičnemu razvoju se je neoliberalni koncept začel uveljavljati na več področjih, kot so zdravstvo, visoko šolstvo in zaposlovanje. Najmanj se uveljavlja tam, kjer bi bil najbolj potreben in koristen – v gospodarstvu. Namesto, da bi vodil v tehnološko prestrukturiranje in radikalno inovacijo, je sproduciral poseben fenomen, ki bi ga lahko označili kot 'institucionalno podjetništvo'. Namesto, da bi dobivali nove podjetnike, lastnike in kapitaliste predvsem na podlagi inovacij v proizvodnem procesu, na podlagi osvajanja novih trgov in graditve močnih korporacij, jih dobivamo s pomočjo nedodelanih regulacijskih mehanizmov, finančnih transakcij in borznih mehurčkov. Nove kapitaliste v veliki meri producira država oziroma institucionalni sistem, ki jim omogoča, da na podlagi poceni delovne sile zajemajo presežke za odplačevanje kreditov, s katerimi so kupili nekdaj družbena podjetja. Kot kaže jim bo dodaten dar dala država z jamstvom bankam, ki ga bo v primeru potrebe vzela iz prispevkov davkoplačevalcev. Gre za transformacijo lastnine iz družbene preko državne v zasebno, ki pogosto nima nobene zveze s pravim podjetništvom. Česa takega ob pisanju prispevkov za slovensko ustavo najbrž nismo niti hoteli niti pričakovali.
6. Gradualizem ima še eno zanimivo posledico, namreč da sproži določene procese ne da bi bile njihove razsežnosti vidne že na začetku. Zato ne pritegnejo posebne pozornosti oziroma se ne zdijo problematične. Prav zato pa lahko po logiki eksponencialne rasti kasneje dosežejo kritične vrednosti. To se ne kaže le v pojavih tako imenovane tajkunizacije, temveč tudi v naraščanju socialnih razlik, razgradnji zdravstvenega sistema, izkoriščanju intelektualnega kapitala javnih ustanov v zasebne namene in podobno. Danes bi v resnici potrebovali primerjalno analizo, ki bi pokazala kolikšnemu deležu prebivalstva in za koliko se je v zadnjih 20 letih izboljšala njihova kakovost življenja. Ali imajo sedaj dostopnih več materialnih dobrin, ali so bolj svobodni in varni, ali so njihovi medsebojni odnosi boljši, ali jim njihovo delo in

življenje omogočata večjo mero samopotrjevanja in osebne rasti? Za to je pri pisanju prispevkov za slovensko ustavo pravzaprav šlo!